

Utólagos gondolatok a maribori Európai Költői Tornáról

Mariborban az ezredforduló óta a Pivec Könyvkiadó (Založba Pivec) minden évben költői versenyt tart, és ez hamar Szlovénia talán legnagyobb költői rendezvényévé nőtte ki magát. Amikor pedig 2012-ben Maribor Európa Kulturális Fővárosa lett, ezt azzal ünnepelték meg, hogy a tornát európaivá, pontosabban közép-dél-kelet-európaivá tágították, és a szlovén mellett bosnyák, horvát, magyar, olasz és szlovák költőt is meghívtak. A nemzetközi zsűri egyik tagja pedig osztrák volt. Tavaly már harmadik alkalommal tartották meg az eseményt. A versenyt meghívásos előválogatás előzi meg, a maribori kiadó magyar részről a Pannon Írók Társaságával és a Pannon Tükör szerkesztőségével lépett kapcsolatba. Péntek Imre, Szemes Péter, Bence Lajos kéri fel a költőket a részvételre, majd rangsorolják a beérkezett pályaműveket. A Pivec Kiadó három nyelvű antológiában, szlovénul, angolul és a megírás nyelvén jelenteti meg a verseket. A torna győztese megkapja az Európai Költészet Lovagja címet, amelyet egy igen komoly súlyú kovácsoltvas rózsza jelenít meg tárgyi formában, és pénzjutalmat is kap, az európai közös valutában, euróban. A díjátadásról közvetítést ad a szlovén televízió, az újságok is beszámolnak róla, interjúkat készítenek, azaz valóságos kulturális médiaesemény a vetélkedés. Zalaegerszegen idén március 28-án költői estet rendeztek a magyar résztvevőknek, akik közül tehát egy jutott ki a maribori döntőre.

Az olvasó talán megbocsátja, ha a száraz adatok után személyes dolgokkal is előhozakodom. De hát úgy esett, hogy első alkalommal engem is felkértek a szervezők, küldjek be verset, és a magyar zsűri ezt juttatta ki a maribori döntőre, ahol a nemzetközi zsűri végül ennek a versnek adta a vasrózsát. Így lettem *Egy kikerülhetetlen hibáról. A múltkonstrukció balladája* című verssel az Európai Költészet Lovagja (szlovénul Vitéze). A verset szlovénre Jože Hradil, kedves barátom, a magyar irodalom kitűnő fordítója és a 2013-ban magyarul megjelent *Képek arc nélkül* című önéletrajzi regény szerzője, angolra pedig Christopher Whyte, a hol Budapesten, hol Ljubljanában élő skót író, költő ültette át. Nekik köszönhető a díj.

A gálaesten ott ült a nemzetközi költők karéja, felolvasták verseiket anyanyelvükön, miközben kivetítőn olvasható volt szlovénul és angolul. Keveset mondok, hogy meglepett az első hely. Ebben a versenyben az volt a jó, hogy az eredmény (a pénztől függetlenül, amely szép, de nem akkora összeg, hogy az ember mindenáron meg szeretné nyerni) mindegy volt. Amúgy is azt gondolom, bármiféle versenyen nem elegáns dolog győzni, sokkal jobb nem nyerni. Hát még olyan versenyen, ahol a teljesítmény nem is mérhető, és főleg nem összemérhető. Van abban valami közönséges, elsőnek lenni. De hát így alakult. Csodálkoztam: istenem, nekem adni egy díjat Szlovéniában, milyen nagyvonalúak. Mennyire előrébb vannak! De csodálkozásom elsősorban mégis másnak szólt.

Ha engem kérdeznek, a díjat Mujo Musagić sarajevói bosnyák költőnek adom, *Új barbárokra várva* (Čakajoč na nove barbare) című verse pontosan az volt, amire egy ilyen versenyen, ebben a városban díjat kellett volna adni. A vers mottója, mint az kitalálható, Kavafisztól származik, és versben a nagy alexandriai görög költőt nemcsak megszólítja, hanem finom pasztizisztékkal hangját is megidézi. Amúgy nem játékos vers. Végtelen szomorúság hatja át, az egykori Jugoszlávia széthullásának minden emberi nyomorúsága megszólal rezignált, szelíd, fájdalmas hangján. És ott állt a meggyötört, megtört, sokat látott öreg költő, méltósággal viselt kopott öltönyében, felolvasta versét, amely a szavak hatalmáról, de nem a saját, hanem Kavafisz szavainak hatalmáról szólt, és a végén kavafiszi sötét iróniával azt kérdezi, mi lesz, ha valóban erőt vesz az új barbárok a szó hatalma, és elmennek, akkor vajon mi jön a nyomukban? Félelmetes gondolat.

Később megértettem, hogy az én versemet is politikailag értelmezték. Bár azt hittem, arról írtam, hogy az emberek hogyan alakítják újra saját élettörténetüket, emlékeiket, amikor egy új szerelmi kapcsolatban azt akarják igazolni maguk és a társuk számára, hogy milyen elemi módon tartoznak össze. Csakhogy mire minden ízében kidolgozzák ezt a másikhöz igazított új múltat, a kapcsolat láthatatlan repedések mentén óhatatlanul széthull. A bírálóbizottság ezt az egykori Jugoszlávia közelmúltjának allegóriájaként olvasta, ezért jutalmazták.

A következő évtől aztán meghívtak a nemzetközi zsűribe. És legutóbb, 2013-ban végül mégiscsak bosznia-hercegovinai költő lett a győztes, Senka Marić Šarić, *Jól van* (Dobro je) című versével. Az erőszakos pusztítás felfoghatatlanságáról szól egyszerű, csupasz, visszafogott nyelven. Arról beszél, hogy nem lehet mit kezdeni a pusztítással, az erőszakkal, akár természeti, akár történelmi. Az embernek erre valójában nincs reakciója. Ha túléljük, eszünk, iszunk, és azt mondjuk, jól van.

Ezúttal tényleg úgy gondoltam én is, jól van. A szlovéniai nemzetközi költői verseny ugyanis az európaiság eszméjét képviseli, sőt, erősíti a maga eszközeivel. Ez pedig túlzás nélkül az egyik legfontosabb, égetően fontos dolog egy olyan térségben, ahol mindig és mindenütt jelen vannak olyan erők, amelyek ezt az eszmét politikai célok mentén készek eltorzítani, lejárítani, meghazudtolni és nevetségessé tenni, továbbá gátlástalanul uszítani ellene; és ahol viszont olyan erők nincsenek, amelyek fel akarnák világosítani az állampolgárokat arról, hogy mit is jelent az egyesült Európához tartozni, miért olyan sérülékeny ez az eszme, de miért jelent mégis reménykeltő választ egy olyan földrészben, ahonnan az elmúlt évszázadban két világháború indult ki, hogy korábbi évszázadok kontinentális háborúiról ne is beszéljünk, és ahol mindig van érdek és akarat kártékony ideológiákkal szítani véres konfliktusokat. Szlovénia egész kulturális életét, Maribor városát és a Pivec Kiadót köszönet illeti, hogy az Európa Kulturális Fővárosa címet arra használták, hogy felkarolják az európaiság gondolatát, és ezt nem egyszeri alkalomnak tekintik, nem kampánycélokra szolgált, hanem folytatják.

És ezzel még valamit hangsúlyoznak. Tudjuk, hogy a soknemzetiségű birodalmak felbomlása után az összezárt, kis lélekszámú kultúrák megvetően átnéznak egymáson, távolabbra szegeznek tekintetüket, mintha nem is akarnának tudni a gyűlölt, megvetett, lenézett szomszédról. Így volt, így van ez az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaival. Jellegzetesen posztkoloniális minta ez: a szegyélt környezetről tudomást sem venni. Nem értve, hogy ez a fölényérzet a provincializmus legfeltűnőbb bizonyítéka. Az érettség, a felnőtt felelősség jele az érdeklődés, az elfogadás, a közeledés azokhoz, akik amúgy közelebb nem is lehetnének. Ebből mutatott példát Szlovénia.

Ez lenne a regionalizmus. A regionalizmus az európaiság eszméjének része. John Hewitt (1907–1987) belfasti író költő József Attila, Radnóti Miklós kortársa volt. Az első világháborút követő helyzetben, amikor Írország rég áhított függetlensége polgárháborúba torkollt, amikor Észak-Írországot leválasztották és az Egyesült Királyság része maradt, amikor tehát az angol-ír, katolikus-protestáns, ír köztársasági és északír ellentétek szabdalják többszörösen is keresztbe a(z), mondjuk így, ír nemzetet, vagy az ír nemzet eszméjét, Hewitt a regionalizmus gondolatában vélte megtalálni a helyes választ. A kötődés a helyhez: ez oltja ki a konfliktusokat. Mindenki születik valahová, mindenki él valahol, minden embernek joga van egy helyhez, és ez fontosabb, magasabb rendű és mélyebb tartalmú kötődés, mint az ideológiák, az etnikumok, a vallások és egyebek. Azok egy-egy hely történelmében egyszerre jelen vannak, megférnek együtt, és aki egy helyhez kötődik, nem sajátíthatja ki, nem áll módjában, lehet ugyan katonailag területet elfoglalni, de azt, ami a hely szelleme, ezzel legfeljebb pusztítani lehet csak, vagy azt sem, az agresszió is beépül a hely rétegeibe, majd ráhordódik más. Feledhető nem lesz. De nincs erőszak, ami valóban ki tudná sajátítani. Magyarul erről Radnóti tudott sokat. A regionalizmus nem azonos a provincializmussal, épp ellenkezőleg. A régió azt jelenti, hogy egyszerre többféle határ van, földrajzilag is, szellemi értelemben is, de mindegyik átjárható.

Sajnos nem állítható, hogy ez a gondolat áthatotta volna az íreket, ahogy déli szomszédainkat sem. És persze a magyarokat sem. Nyilván soha senkit. Úgy látszik, teljesen mindegy, hogy a politikai akarat éppen szétszabdal vagy éppen egybekényszerít kultúrákat, agresszióra, gyilkolásra mindkettő ürügy. Mégsem

gondolom, hogy az északír krízis, ez a változó intenzitású, elhúzódó polgárháború, amely az 1960-as évek végétől mintegy három évtizeden át követelt áldozatokat, vagy akár az 1990-es évek jugoszláv háborúja érvénytelenítene azt a feltevést, hogy a regionalizmus egyszerre jelent ragaszkodást egy sajátnak hitt értékrendszerhez, és tanít meg elfogadni azoknak a jogát egy helyhez, akik ugyanott más hagyományt gondolnak magukénak. A regionalizmus tehát maga az európaiság, mert tudatosítja, hogy minden négyzetméternyi terület szétválaszthatatlanul egymásra hagyományozódott történelmi, kulturális rétegekből áll, és mert minden négyzetméternyi terület csakis nyelvek sokféleségével írható le.

Erre aligha van alkalmasabb kifejezésforma, mint a költészet, amely a nyelv rétegezettségének tudatos és igényes használata. Persze, ahogy egy angol költő, a Hewittal egy évben született W. H. Auden (1907–1973) a nagy ír költő, W. B. Yeats halálára írt versében fogalmazott, méghozzá egy igen vészterhes évben, 1939-ben: a költészet hatására nem történik semmi. És valóban, Auden ezt már annak az évnek szeptemberében tapasztalhatta. A költészet soha nem akadályozta meg háborúk kiobbantását, soha nem vetett véget tömegmészárlásoknak. De ez talán nem is várható el tőle.. Hogy mire lehet használni, azt a maribori költészeti ünnep megmutatja: például arra, hogy Közép-Dél-Kelet-Európa régiói nyelvüket és kultúrájukat egymás felé kitérjék, nyugodt és értelmes beszélgetésbe bocsátkozzanak.

Enteriőrök a „Közös dolgaink” című
lengyel – magyar kiállításról MIROSLAV RYMAR plakátjaival

